Article No. 334
DOI: https://doi.org/10.26881/srg.2024.11.17
Artykuł recenzyjny / Review article
Dziedzina nauk humanistycznych / Humanities
Dyscyplina naukowa: literaturoznawstwo / Discipline of science: literary studies
Copyright © 2024 SRG and M. Dąbrowska [1]
Citation:
Dąbrowska, M. (2024). Globalna historia Ukrainy. (Jarosław Hrycak. *Ukraina. Wyrwać się z przeszłości*. Przeł. Katarzyna Kotyńska, Joanna Majewska-Grabowska. Kraków: Międzynarodowe Centrum Kultury, 2023, 597 s.). *Studia Rossica Gedanensia*, 11: 329–336. DOI: https://doi.org/10.26881/srg.2024.11.17

GLOBALNA HISTORIA UKRAINY (Jarosław Hrycak. *Ukraina. Wyrwać się z przeszłości*. Przeł. Katarzyna Kotyńska, Joanna Majewska-Grabowska. Kraków: Międzynarodowe Centrum Kultury, 2023, 597 s.)

MAGDALENA DĄBROWSKA

Uniwersytet Warszawski / University of Warsaw
Wydział Lingwistyki Stosowanej / Faculty of Applied Linguistics
Katedra Rusycystyki / Institute of Russian Studies
ul. Krakowskie Przedmieście 26/28, PL-00-927 Warszawa, Polska /
Krakowskie Przedmieście St. 26/28, PL-00-927 Warsaw, Poland
Corresponding Author e-mail: m.dabrowska@uw.edu.pl
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-4014-4725
(nadesłano / received 16.02.2024; zaakceptowano / accepted 23.02.2024)

[1] This is an Open-Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0 https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/), which permits redistribution, commercial and non-commercial, provided that the article is properly cited. Publisher: University of Gdańsk. Faculty of Languages [Wydawca: Uniwersytet Gdański. Wydział Filologiczny].

Abstract
The Global History of Ukraine

The paper presents the book titled *Ukraine. Overcoming the Past* by Yaroslav Hrytsak (translated by K. Kotyńska and J. Majewska-Grabowska, the series „The Library of Central Europe", Kraków 2023, 597 p.). Yaroslaw Hrytsak (born on 1 January 1960) is a Ukrainian historian, professor of the Ukrainian Catholic University. The book contains an outline of the history of Ukraine (from the Middle Ages to the present day) from the perspective of the global history and *longue durée* conceptions.

Keywords: Ukraine, history, geopolitics, Russia, Soviet Union, world.

Abstrakt

Artykuł zawiera omówienie książki Jarosława Hrycaka *Ukraina. Wyrwać się z przeszłości* (przeł. K. Kotyńska i J. Majewska-Grabowska, seria „Biblioteka Europy Środka", Kraków 2023, 597 s.). Jarosław Hrycak (urodzony 1 stycznia 1960 roku) to ukraiński historyk, profesor Ukraińskiego Uniwersytetu Katolickiego. Książka zawiera zarys dziejów Ukrainy (od średniowiecza do współczesności) z perspektywy koncepcji historii globalnej i koncepcji *longue durée*.

Słowa kluczowe: Ukraina, historia, geopolityka, Rosja, ZSRR, świat.

W 2023 roku Międzynarodowe Centrum Kultury opublikowało w przekładzie Katarzyny Kotyńskiej i Joanny Majewskiej-Grabowskiej książkę Jarosława Hrycaka *Ukraina. Wyrwać się z przeszłości* (Hrycak 2023). Jej pierwsze – ukraińskie – wydanie trafiło do rąk czytelników dwa lata wcześniej i zawierało w podtytule słowa: „globalna historia Ukrainy", przywołane w tytule niniejszej recenzji. Wydanie w języku oryginału ukazało się trzy miesiące przed napaścią Rosji na Ukrainę, będącą w rzeczywistości eskalacją wojny trwającej od 2014 roku. Po 24 lutego 2022 roku autor przygotował nową wersję ostatniego – siódmego – rozdziału monografii, odnoszącego się do wydarzeń najnowszych, i właśnie ta uaktualniona wersja znalazła się na półkach polskich księgarń. Praca Hrycaka wyszła jako dwudziesty pierwszy tom serii „Biblioteka Europy Środka" założonej i redagowanej przez Jacka Purchlę. Publikacja powiązana jest z realizacją projektu „Kultura w cieniu konfliktu. Ukraina, Polska, Gruzja". W tej samej serii w 2015 roku ukazała się książka jednej z tłumaczek, Katarzyny Kotyńskiej, o Lwowie (Kotyńska 2015). Na sprawy ukraińskie pośrednio rzucają światło też inne tomy serii, w tym monografia Larry'ego Wolffa o Galicji (Wolff 2020)[2].

Szata graficzna nie jest zapewne kluczowym elementem książki (choć może przyciągnąć wzrok), w tym jednak wypadku warto poświęcić jej nieco uwagi. Okładka prezentowanej monografii ma kolor pomarańczowy, co nasuwa skojarzenie z poma-

[2] Zob. prezentację serii na stronie internetowej Międzynarodowego Centrum Kultury: https://mck.krakow.pl/biblioteka-europy-srodka (dostęp 14.02.2024).

rańczową rewolucją z lat 2004–2005[3]. Widnieje na niej zdjęcie monumentu na Placu Niepodległości w Kijowie, który w grudniu 2013 roku oblegli protestujący ludzie. Tekst główny książki uzupełnia sześć ilustracji i ponad dwadzieścia map oraz zestawień i wykresów. Jedna z ilustracji przedstawia pomnik Matki Ojczyzny w Kijowie, jeszcze z godłem ZSRR na tarczy, zastąpionym latem 2022 roku herbem Ukrainy (Hrycak 2023: 420). Przykład ten pokazuje, jakim wyzwaniem obecnie jest przygotowanie publikacji o Ukrainie w obliczu dynamiki zmian i wydarzeń. Być może zamieszczenie zdjęcia pomnika nie z trójzębem, lecz z herbem ZSRR było ze strony wydawców zabiegiem celowym. Mogło chodzić o zasygnalizowanie tego, od czego Ukraina chce się oderwać; co więcej: nie tyle chce, ile musi się oderwać, aby zachować siebie samą. Jarosław Hrycak, urodzony 1 stycznia 1960 roku ukraiński historyk, profesor Ukraińskiego Uniwersytetu Katolickiego we Lwowie, redaktor naczelny czasopisma „Ukraina Moderna", jest znany polskim odbiorcom jako autor prac zamieszczonych w „Wiadomościach Historycznych", „Przeglądzie Wschodnim" i w monografiach wieloautorskich z zakresu stosunków ukraińsko-polskich. W 2000 roku w przekładzie Katarzyny Kotyńskiej ukazała się jego książka *Historia Ukrainy 1772–1999. Narodziny nowoczesnego narodu* (Hrycak 2000), do której – w różnych tłumaczeniach – dołączyły kolejne, odnoszące się przy tym nie tylko do dziejów Ukrainy, ale także – podobnie jak publikacja *Prorok we własnym kraju. Iwan Franko i jego Ukraina (1856–1886)* (Hrycak 2010) – do jej spuścizny kulturalnej. Książka o France i jego czasach stała się w monografii *Ukraina. Wyrwać się z przeszłości* podstawą podrozdziału *Walka poetów* (z rozdziału *Długie XIX stulecie*). Sam autor *Ukrainy…* określa siebie jako historyka XIX i XX wieku (chociaż przedstawia dzieje swojego kraju już od wczesnego średniowiecza), pojmującego historię nie jako nagromadzenie dat i faktów, lecz jako dynamiczny proces, zadającego przeszłości „pytania, na które odpowiedzi pomagają nam lepiej zrozumieć, gdzie jesteśmy i dokąd możemy podążać dalej", a w swych replikach nader często sięgającego po metafory, aby o sprawach trudnych mówić w możliwie najprostszy sposób (Hrycak 2023: 18, 23, 24).

Traktowanie historii nie jako zbioru wydarzeń, lecz jako procesu, oraz suflera teatralnego, a nie nauczycielki życia to niejedyne podstawowe założenia, które przyjął Hrycak i które wyróżniają jego syntezę wśród innych o podobnej tematyce. Słowami kluczowymi *Ukrainy…* są „historia globalna" oraz „długie trwanie" (*longue durée*). Albo dobitniej: są to dwa klucze, w których ukraiński badacz ujmuje dzieje własnego narodu i kraju. Pierwszy klucz oznacza „maksymalne rozszerzenie ram geograficznych", pozwalające „powiązać ukraińską historię z historią powszechną" (Hrycak 2023: 20, 24). Drugi klucz, mający korzenie w myśli Fernanda Blaudela, przedstawiciela szkoły Annales, zakłada „badanie najgłębszych nurtów przeszłości, które wciąż mają wpływ na naszą współczesność" (Hrycak 2023: 22). Założenia badawcze oraz główną tezę – „Ukraina to produkt nowoczesności" (Hrycak 2023: 21) – autor przedstawia we wstępie podzielonym na dwie części: *Dlaczego jeszcze jedna historia Ukrainy?* oraz *Jak pisać historię Ukrainy*? We wstępie znajdują wyjaśnienie takie podstawowe pojęcia, jak historia oraz historiografia, paradygmat, państwo, naród, pamięć historyczna. Mowa

[3] Zapewne nie bez powodu kolor ten dominuje także na okładce „Studia Rossica Gedanensia" z 2022 roku.

jest o paradygmacie heglowskim i paradygmacie narodowym oraz stosunku historii do pamięci historycznej. W komentarzach bibliograficznych do wstępu autor wyjaśnia, że człon tytułu książki „wyrwać się z przeszłości" przypomina niemiecki termin *Vergangenheitsbewältigung*, oznaczający otwarte rozliczenie się z przeszłością (por. Battis, Jakobs, Jesse 1992), ale tylko go przypomina, gdyż jemu samemu chodzi o „przeszłość jako proces, czyli nie o pamięć historyczną, a o samą historię" (Hrycak 2023: 541). Wstępny charakter ma również rozdział pierwszy zatytułowany *Co tkwi w nazwie?* Tu również rzuca się w oczy analogia ze słowem niemieckim, mianowicie z nazwą Niemcy – Deutschland: „*Deutsch* […] oznacza «lud / naród»; a więc *Deutschland* oznacza dosłownie «kraina ludu», «kraina, w której mieszkamy», czyli mniej więcej to samo co nazwa «Ukraina» w znaczeniu «kraina»" (w drugim znaczeniu Ukraina to „okraina", obrzeża) (Hrycak 2023: 31). Użycie pytań w tytułach wstępnych (i nie tylko) passusów książki sugeruje, że stanowi ona nie tylko autorską wizję historii, ale również zaproszenie do rozmowy – stawiania pytań i prób odpowiedzi na nie – na temat przeszłości, teraźniejszości i przyszłości Ukrainy. Pytanie, które nasuwa się na myśl częściej od innych, brzmi: dlaczego pewne procesy i zjawiska pojawiły się tu później niż gdzie indziej? Dlaczego więc Ukraińska SRR nie wystąpiła z radzieckiego imperium jako pierwsza (proces rozpoczęła Litwa, ogłaszając niepodległość 11 marca 1990 roku)? Hrycak odpowiada na to pytanie, porównując jednocześnie proklamowanie niepodległości Ukrainy do gwoździa wbitego do trumny ZSRR (Hrycak 2023: 499). Do samych czytelników jego książki należy wyjaśnienie, dlaczego usunięcie godła ZSRR z kijowskiego pomnika nastąpiło tak późno.

Hrycak opowiada historię Ukraińców i Ukrainy z wykorzystaniem licznych, często niebanalnych metafor. Do wyobraźni przemawia zwłaszcza nazwanie Ukrainy „odważnikiem, którego rzucenie na światową wagę określi, na którą stronę przechylą się szale" (Hrycak 2023: 527). Co więcej, metafory wprowadzone przez badacza uruchamiają kolejne, czyniąc proces odbioru historii plastycznym i dynamicznym. Kiedy więc Hrycak – za jednym z liberalnych rosyjskich krytyków Władimira Putina – porównuje współczesną Rosję do wielkiej czarnej terenówki mknącej po bezdrożu: „cała jej przednia szyba zalana jest błotem i jedyną orientację zapewnia odbicie w lusterku wstecznym; innymi słowy – Putinowska Rosja prze do przodu, patrząc w przeszłość" (Hrycak 2023: 527), czytelnicy zaznajomieni z rosyjską klasyką literacką natychmiast przypomną sobie finał pierwszego tomu *Martwych dusz* Nikołaja Gogola i dokonają jego aktualizacji:

> Czyż nie tak samo i ty, Rosjo, pędzisz jak dzielna nieprześcigniona trójka? Dymem dymi pod tobą droga, grzmią mosty, wszystko oddala się i pozostaje z boku. […] Co oznacza ten wzbudzający przerażenie pęd? […] Rosjo, dokądże pędzisz, daj odpowiedź! Nie daje odpowiedzi. […] Przelatuje obok wszystko, cokolwiek jest na ziemi, i patrząc z ukosa odsuwają się i dają jej drogę inne narody i państwa (Gogol 2009: 306).

Urodzonego na Połtawszczyźnie Gogola, oświadczającego, że „sam nie wie, jaką ma duszę, chachłacką czy rosyjską" i nie jest w stanie „przyznać ani pierwszeństwa Małorosjaninowi nad Rosjaninem, ani Rosjaninowi nad Małorosjaninem", Hrycak nazwał „jeszcze jednym kozackim potomkiem, który przeprowadził się do Petersburga w nadziei na zrobienie kariery", a w swojej interpretacji „rosyjskiej trójki" z *Martwych*

dusz wyeksponował nie ją samą, lecz siedzącego w niej „awanturnika i nikczemnika" (Hrycak 2023: 223-224). W pamięci czytelników może odżyć także poemat Nikołaja Niekrasowa *Komu się na Rusi dobrze dzieje?* Tak jak Rosja-trójka Gogola nie dała odpowiedzi, dokąd pędzi, tak samo nie udzielił jej na postawione pytanie Niekrasow, sugerując, że zadowolonych ludzi nie ma tutaj wielu.

Książka *Ukraina. Wyrwać się z przeszłości* składa się z siedmiu rozdziałów, zawierających zarys dziejów Ukrainy, oraz pięciu esejów, poświęconych kluczowym dla jej mieszkańców zagadnieniom społecznym i kulturalnym. W rozdziałach dominuje porządek chronologiczny, zaś w esejach – problemowo-tematyczny. Zarówno od pierwszego, jak i drugiego klucza zdarza się autorowi często odstępować, głównie po to, by przedstawić paralele między poszczególnymi wydarzeniami i zjawiskami, przeszłością a teraźniejszością; by wytłumaczyć współczesność poprzez obrazy przeszłości. Kiedy więc w rozdziale *Państwo kozackie* pisał o wyodrębnieniu się „z kozackiej starszyzny […] kilku nowobogackich rodzin, które prowadziły ze sobą walkę o władzę i nie brzydziły się donosić na siebie wzajemnie rosyjskiej władzy", „korupcji i kumoterstwie", demokracji, która „bez ustalonych reguł i silnych instytucji ma tendencję do przeobrażania się w porządek oligarchiczny", natychmiast dodał, że „czytelnicy, którzy mieszkają we współczesnej Ukrainie, z łatwością rozpoznają sytuację" (Hrycak 2023: 172), a gdy wspomina o kradzieżach, korupcji i piractwie, w tle umieszcza rozważania o szkodach materialnych ludności w wyniku wojen i polityki wewnętrznej państwa (np. kolektywizacji), w zasadniczy sposób zmieniających stosunek do własności jako takiej (Hrycak 2023: 389-390).

Książkę *Ukraina…* uzupełnia omówiony powyżej *Wstęp* oraz *Posłowie* i *Podziękowania* (dwie ostatnie części mają wydźwięk osobisty, chociaż w większym czy mniejszym zakresie osobisty ton jest wyczuwalny w niej całej), a także bibliografia, indeks nazwisk (z pominięciem postaci legendarnych oraz literackich i osób wymienionych w przypisach), spis map i ilustracji.

W zakończeniu pierwszego rozdziału Hrycak określił przedmiot swojego zainteresowania jako „szczególne cechy rozwoju Ukrainy – zarówno dobrodziejstwa, które odziedziczyła, jak i problemy, z którymi sobie nie radzi", w posłowiu przyznał zaś, że życzyłby sobie, aby Ukraińcy mieli takie problemy, jak pozostali Europejczycy i mogli je „rozwiązywać razem z Europą i z resztą świata" (Hrycak 2023: 58, 536). Problemem nie jest więc istnienie, *nomen omen*, problemów, ale ich charakter, źródła, a przede wszystkim to, czy ma się na nie wpływ. Książka zmusza więc do zastanowienia się nad podmiotowością Ukrainy: jeśli będzie ona niska, to Ukraina – jak autor pisze w konkluzji – stanie się „problemem Europy i całego świata" (Hrycak 2023: 536).

Ramy czasowe obejmują okres od chrztu księcia kijowskiego Włodzimierza w 988 roku do agresji Federacji Rosyjskiej na Ukrainę w 2022 roku. Historia Ukrainy jest przedstawiona jako otwarta, ciąg dalszy nastąpi, a zarazem będzie ciągiem dalszym całej Europy i świata. Koncepcja historii globalnej zakłada bowiem nie tylko splatanie się ze sobą losów narodów i państw, ale także ich wzajemne oddziaływanie i zależność od siebie. Stąd wynika wspomniane porównanie współczesnej Ukrainy do odważnika na wadze świata i wskazanie na bezpośredni związek braku dostaw ukraińskiego zboża „z zamieszkami w Sri Lance, protestami w Tunisie, Pakistanie i Peru, destabilizacją w Burkina Faso, Mali i Czadzie" (Hrycak 2023: 526). Można powiedzieć, „gdzie Rzym,

gdzie Krym", ale w tym kontekście Ukrainie bliżej jest do tych oddalonych zakątków świata niż do wielu państw europejskich. Również te odległe krainy wydają się bardziej podobne do Ukrainy niż kiedykolwiek wcześniej. Geopolityka jest jednym ze słów kluczowych książki oraz kryteriów doboru przez autora materiału faktograficznego. Rozdziały (poza pierwszym wstępnym) noszą następujące tytuły: *Ruś*, *Kozacka Ukraina*, *Długie XIX stulecie*, *Ukraina 1914–1945*, *Powojenna Ukraina* i *Niepodległa Ukraina*. Podział strukturalny książki oraz nagłówki rzucają światło na periodyzację dziejów Ukrainy. Wiek XIX autor nazywa „długim" i datuje go na lata 1798–1914 (od powstania *Eneidy* Iwana Kotlarewskiego, pierwszego obszernego utworu literackiego w języku ukraińskim, po I wojnę światową), wiek XX określa zaś jako „krótki" i umiejscawia go w okresie od I wojny światowej do upadku komunizmu w latach 1989–1991. Między tymi stuleciami badacz widzi związek: „XIX wiek pisał scenariusze, które stały się rzeczywistością w XX wieku" (Hrycak 2023: 197). Ostatnie trzydzieści lat ukraińskich dziejów określa on jako „historię kraju, który uparcie walczy o swoje miejsce w wolnym świecie" (Hrycak 2023: 528). Hrycak opisuje czasy odrodzenia narodowego i ruchów narodowowyzwoleńczych, jak również ukraińskie niepowodzenia i traumy wraz z ich źródłami i tłem kontekstowym. Jego wizja nie jest więc ani jednoznacznie biała, ani jednoznacznie czarna, o czym dają wyobrażenie już same tytuły podrozdziałów: z jednej strony są to *Odrodzenie narodowe* (w rozdziale *Długie XIX stulecie*) i *Sześćdziesiątnicy: globalne pokolenie* (w rozdziale *Powojenna Ukraina*), z drugiej zaś – *Wojna wszystkich ze wszystkimi* i *Hołodomor* (w rozdziale *Ukraina 1914–1945*) czy *Stracone dziesięciolecia* (w rozdziale *Powojenna Ukraina*). Całościowego wydźwięku książki nie można określić więc ani jako pesymistycznego, ani optymistycznego. Taką „mieszaną" wymowę mają nawet wypełniające obszerne partie rozdziału drugiego rozważania o tym, dlaczego „Europie Zachodniej się udało, a innym – nie" (Hrycak 2023: 106), albo inaczej, jeśli powtórzyć tytuł pracy Darona Acemoglu i Jamesa A. Robinsona, o „źródłach władzy, pomyślności i ubóstwa" (Acemoglu, Robinson 2014). Hrycak topi historyczne anachronizmy (jak przeciwstawianie Iwana Mazepy Bohdanowi Chmielnickiemu) i mity (Ukraina jako spichlerz Europy) (zob. Hrycak 2023: 114, 169), ale jednocześnie zdarza mu się je konserwować. Tytuły podrozdziałów książki odzwierciedlają też pograniczne położenie Ukrainy, usytuowanie „pomiędzy" (*Między światem cywilizowanym a barbarzyńskim* i *Między Waregami a Grekami* w rozdziale *Ruś*) i w kręgu wpływów sąsiada z Zachodu (*Rzeczpospolita: Zachód w polskim kontuszu* w rozdziale *Kozacka Ukraina*), a także jej niejednorodność (*Urbanizacja i industrializacja* oraz *Chłopskie morze* w rozdziale *Długie XIX stulecie* i *Ukraina Zachodnia* w rozdziale *Ukraina 1914–1945*).

Eseje czy – jeżeli posłużyć się terminologią literaturoznawczą – „nowele wstawione" mają dwuczłonowe tytuły: na pierwszy składa się zawsze określenie „krótka historia", drugi stanowi wyjaśnienie zawartych treści. Omawiane są kolejno: zboże, pieśń, pogranicze, przemoc i język. Jak widać, w dwóch jest mowa o spuściźnie kulturowej, jeden rzuca światło na specyfikę przyrodniczo-gospodarczą, inny na wspomniane wyżej położenie na obrzeżu i „pomiędzy", jeszcze inny (przed którego lekturą autor ostrzega czytelników o słabych nerwach) rysuje skalę terroru w różnych regionach Ukrainy w latach 1914–1945. Umieszczenie eseju *Krótka historia ukraińskiego zboża* jako pierwszego wynika z przekonania, że symbolizowana przez słynne czarnoziemy

żyzność gleb jest jednym z głównych czynników geograficznych historii Ukrainy, będącym zarówno jej dobrodziejstwem, jak i źródłem problemów. Szkic *Krótka historia ukraińskiej pieśni* zawiera omówienie koncepcji narodu i ukraińskiego mitu narodowego poświadczonego w pieśniach ludowych. Tekst *Krótka historia ukraińskiego pogranicza* stanowi wprowadzenie do tematu przemocy fizycznej i psychicznej, rozwiniętego w kolejnym – w oparciu o liczne i zwykle drastyczne przykłady z czasów dwu wojen światowych i zawirowań wewnętrznych, Hołodomoru, Holocaustu i itp. – eseju *Krótka historia przemocy*. Warto zwrócić uwagę, iż w odróżnieniu od pozostałych tenże nie zawiera w tytule określenia „ukraiński", gdyż przemoc miała często, choć – co należy zaznaczyć – nie tylko źródła zewnętrzne. W różnych miejscach pracy Hrycak podkreśla, że „jako nowoczesny naród Ukraina narodziła się w ogniu wojny i rewolucji", co pociągnęło za sobą naznaczenie „wrodzonymi traumami wojennej i rewolucyjnej przemocy" (Hrycak 2023: 384, 389). Ostatni esej – *Krótka historia języka ukraińskiego* – rzuca światło na stan i losy języka ukraińskiego w poszczególnych momentach dziejowych oraz jego specyfikę w obrębie języków słowiańskich. Pośrednio poruszony jest w nim problem statusu języka rosyjskiego. Ten passus monografii, wraz z rozsianymi w niej w różnych miejscach uwagami na temat literatury rosyjskiej, może okazać się interesujący w szczególności dla filologów rusycystów. W eseju o języku ukraińskim powrócił też temat pogranicza: „język ukraiński, jak i sama Ukraina, posiadał pograniczne miejsce między *Slavia Orthodoxa* a *Slavia Romana* – prawosławnym i katolickim światem słowiańskim" (Hrycak 2023: 486). Ponieważ dalej mowa jest o języku polskim, ów ustęp – podobnie jak liczne w pracy passusy o literaturze polskiej (Sebastian Fabian Klonowic, Adam Mickiewicz, Czesław Miłosz i in.) oraz ruchach społeczno-politycznych w Polsce (Solidarność) – mogą okazać się zajmujące dla naszych czytelników.

Mimo deklarowanego przez autora programowego odstąpienia od gromadzenia wydarzeń i dat *Ukraina…* daje szerokie wyobrażenie o wydarzeniach i ich uczestnikach. Niekiedy wręcz daty pojawiają się w nadmiarze, na przykład gdy autor zastanawia się nad „końcem Rusi" i gdy dochodzi do paradoksalnego wniosku, iż „Ruś nigdy tak naprawdę nie znikała" (zob. Hrycak 2023: 102). Książka może być polecana nie tylko jako pierwsze „spotkanie" czytelników z problematyką ukraińską, ale też jako kolejna lektura – ze względu na zastosowaną metodologię i moment wydania.

Autor przykłada dużą wagę do tego, aby zaprezentować historię Ukrainy przez pryzmat losów ludzkich: szeroko przedstawia zarówno biografie indywidualne (Bohdana Chmielnickiego, Iwana Mazepy, Tarasa Szewczenki i in.), jak i biografie zbiorowe (sześćdziesiątnicy i in.). Tarasa Szewczenkę nazywa „twórcą nowej Ukrainy", a jego *Kobziarza* – „książką, która pełni funkcję swego rodzaju ukraińskiej Biblii narodowej" (Hrycak 2023: 34, 219). Takich wyrazistych, choć opartych na uproszczeniach, określeń wychodzi spod pióra badacza więcej. Wśród wymienionych osób znaleźli się także historycy Ukrainy – Iwan Łysiak-Rudnycki czy Roman Szporluk, których prace Hrycak wymienia jako źródła inspiracji (Hrycak 2023: 541–542 i in.).

Aby skłonić czytelników do sięgnięcia po książkę *Ukraina…*, warto jeszcze wspomnieć, że w opinii ukraińskiego uczonego również Krzysztof Kolumb „zasługuje na to, by stać się jednym z głównych bohaterów ukraińskiej historii" (Hrycak 2023: 21).

Jeden z podrozdziałów trzeciego rozdziału został zatytułowany: *Od Kolumba do Kozaków*.

Należy docenić wysiłek redaktorów naukowych prezentowanej książki, by stała się ona zrozumiała dla polskich odbiorców. Przykładem naukowego glosowania jest obszerny komentarz do wzmianki o Galicji, wyjaśniający istotne różnice w polskim i ukraińskim rozumieniu faktów i pojęć (zob. Hrycak 2023: 444). W części bibliograficznej czytelnicy zaś znajdą odwołania do polskich opracowań historycznych i politologicznych, wydatnie poszerzające nakreślony przez Hrycaka obraz przeszłości Ukrainy.

Bibliografia / References

Acemoglu, D., Robinson, J.A. (2014). *Dlaczego narody przegrywają. Źródła władzy, pomyślności i ubóstwa*. Przeł. J. Łoziński. Poznań: Zysk i S-ka Wydawnictwo.

Battis, U., Jakobs, G., Jesse, E. (1992). *Vergangenheitsbewältigung durch Recht. Drei Abhandlungen zu einem deutschen Problem*, Berlin: Duncker & Humblot.

Hrycak, J. (2000). *Historia Ukrainy: 1772–1999. Narodziny nowoczesnego narodu*. Przeł. K. Kotyńska. Lublin: Instytut Europy Środkowo-Wschodniej.

Hrycak, J. (2010). *Prorok we własnym kraju. Iwan Franko i jego Ukraina (1856–1886)*. Przeł. A. Korzeniowska-Bihun, A. Wylegała. Warszawa: Wydawnictwo „Krytyki Politycznej".

Hrycak, J. (2023). *Ukraina. Wyrwać się z przeszłości*. Przeł. K. Kotyńska, J. Majewska-Grabowska. Kraków: Międzynarodowe Centrum Kultury.

Kotyńska, K. (2015). *Lwów. O odczytywaniu miasta na nowo*. Kraków: Międzynarodowe Centrum Kultury.

Wolff, L. (2020). *Idea Galicji. Historia i fantazja w kulturze politycznej Habsburgów*. Przeł. T. Bieroń. Kraków: Międzynarodowe Centrum Kultury.

Źródła internetowe / Internet sources

https://mck.krakow.pl/biblioteka-europy-srodka (dostęp 14.02.2024).

Competing interests: The author declares that she has no competing interests.